

1856 Mæle gård

Undertegnede kommer ofte hjem fra besøk hos folk som har fortalt meg gripende historier, om nederlag og tragiske hendelser. Jeg lar meg heldigvis røre. Jeg må sette meg ned til ettertanke. At det samme skulle skje etter besøk på en gård i Stjørdal, var jeg ikke forberedt på. Jeg hadde tatt initiativet til å få møte vertsfolket på Mæle gård. Egil Klevan hadde jeg truffet og snakket med før. Dordi var et nytt bekjentskap. Hvem skulle kunne tro at en gård skulle få slik virkning på en sjel - som tross alt og i all beskjedenhet - har litt innabords hva gjelder vår mangfoldige lokale historie og kulturarv, hvor lidelsene har vært mange - stundene så tunge - gledene så få, i en landsdel som har båret landets byrder på sine skuldre så altfor ofte. I Stjørdal har en gjennom hele historien hatt nok med å bygge opp det som har blitt revet ned. Felttog på felttog har ikke gitt dalføret fred og ro. Folk har kommet og dratt. Investert, vunnet og tapt. Området har til tider ligget med brukken rygg - til tider vært et maktsenter i landet. Så også enkelte storgårder. Til sammen gir likevel vår lokale historie liten grobunn for de store gårder til å avle frem de rike familietradisjoner. Her har ikke alltid arven gått fra far til sønn. Flere gårder har vært rene investeringsobjekter. I dag henger Stjørdals vekst og stabilitet naturlig sammen med utviklingen av Trondheim lufthavn, Værnes, tidligere Værnes Hovedgård.

En vinterkveld kommer jeg altså hjem fra et besøk på Mæle gård. Vi hadde ikke snakket om de store lidelser, blod, død og relaterte tragedier. Familien på Mæle hadde tatt meg med inn i deres verden preget av konservering, drømmer og ønsker om å bevare – ta vare på noe som samtiden ikke alltid forstår, men som de neste generasjoner skal nyte godt av. Mæles ”oljefond” lå der trygt, men samtidig så sårbart - vel vitende om at en lever ikke av gamle hus, minner og eldgammel historie. Husveggene og rommene forteller, men er det noen som vil lytte?

Jeg setter meg ned etter å ha kommet hjem, i en kald, moderne enebolig, så sterilt – så intetsigende, så tomt. En flat plastikkskjerm skriker mot deg, reklamerer for meningsløse *realityserier*. Jeg kjenner det presser på i øyenkroken av en form for glede og stolthet. Jeg hadde besøkt noen som forstår. Jeg hadde vandret i rom som ga håp. Jeg skjønnte at jeg hadde besøkt et sted og et par som kan samles under det største æresbegrepet jeg vet om, nemlig *verdighet*.

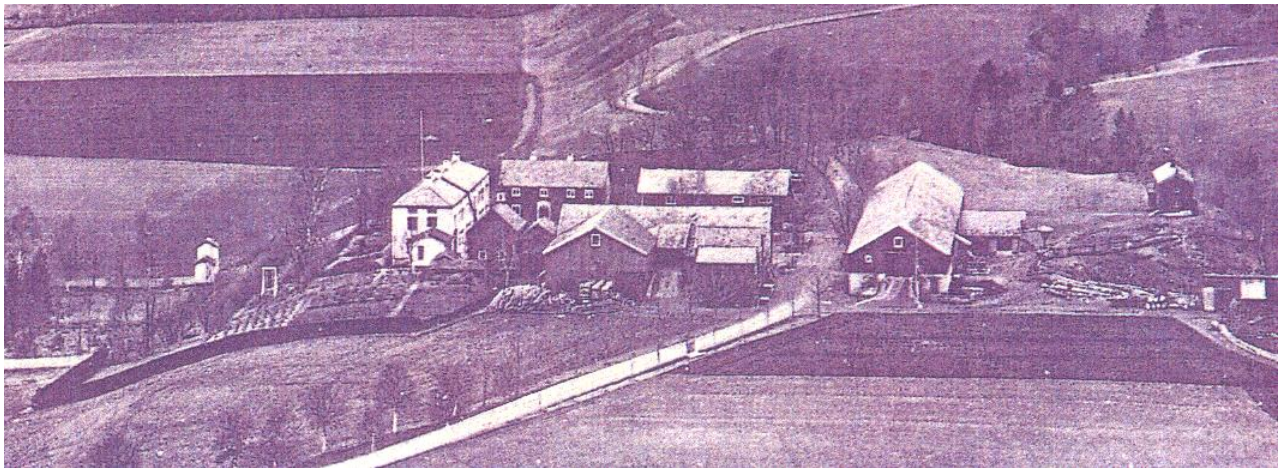

Før i tiden

Vi skal begynne historien til Mæle gård med presten Johan Grøn, som bodde på Mæle. Han var prest i Stjørdal under Armfeldts felttog, og var den som snappet opp rykte om at svenskene kanskje skulle over til Skottland. Johan Grøn dør i 1727 og Petter Nilssen Bjørn overtok Mæle som lottbruker. Peter Nilsen Bjørn var personellkapellan hos sokneprest Johan Grøn. Det er ikke forholdet mellom disse to som skal beskrives her, for det var svært så godt. Ikke bare overtok herr Bjørn skjøte den 11. august på Mæle gård av sin overordnede, men han overtok også kona, enkefru Anne Marie Grøn, født Brix - da Johan Grøn døde. Deretter flyttet de til Holmedal ved Bergen. Dette kallet får som resultat at Caspar Roager kommer til Stjørdal og trer inn i presten Jens Nilssøn Parelus mørke verden. Sistnevnte overtok presteembetet etter salige Johan Grøn.

Caspar Roager

Caspar Roager tok teologisk "attestats" den 10. juni 1717 med karakteren "*non contemnendus*". Han ble utnevnt og ordinert til personellkapellan i Bjørnør. Siden ble han hjelpeprest i Trondheim, for så å tiltre den 8. oktober 1734 som res.kapellan i Stjørdalen. Her skulle han bli i 12 år. Han holdt sin siste preken skjærtorsdag 7. april i 1746. Kort tid etter døde han, og ble gravlagt 7. juli innenfor nordre dør i domkirka i Trondheim. Roager fikk mye strid med sin kollega, Jens Nilssøn Parelus - som uansett hvordan ettertiden vil dømme ham, var kjent for å være en vanskelig person. Det oppstod så dårlig forhold mellom presten og hans kapellan at det stadig endte i retten. Disse rettssakene gikk vanligvis ikke Roager sin vei. De skadet ham mer enn de gagnet. Dette skyldes nok at kapellanen hadde dårlig likviditet. Flere ganger ble han stevnet for skyldig beløp. Jens Nilssøn Parelus hadde meget stor makt i Stjørdalen på den tiden, og må nok mistenkes for å bestemme "*rett og galt*" i flere saker i dalføret. Og for Caspar Roager skulle det bli så absolutt "flere saker".

Roager fikk skjøte på Mæle gård av sin forgjenger Peter Bjørn den 24. april i 1737 for 911 rdlr. Kapellanen fikk Ole Thomassen og Ola Larsen til å drive gården for seg. Men Roager kom raskt også i konflikt med disse - dersom det da ikke stod en viss Parelus bak, og lottbrukerne gikk til søksmål mot kapellanen. Roager ble dømt til bøter, og futen skulle holde arrest- og delingsforretning i avlingen på gården. Da futen Peter Arnet, som var Parelus sin mann på høsttinget 23. september 1749 da Ingeborg Klokkhaugens skjebne ble beseglet, - kom til Mæle for å gjøre opp, ble han mottatt av fru Roager med følgende ord: "*Er du nu der, din røver! Den onde besette dig, der du står*". - Futen syntes nok ikke at en slik hilsen var særlig sømmelig, spesielt ikke siden det var kapellansfruen, og han sendte straks klage på

henne for ”*ukjærlig og ukristelig tiltale*”. Fru Roager ble dømt - trolig av Parelius - (lensmann Friis var ikke akkurat Parelius sin beste venn) til ”å gjøre fogden afbigt til næste ting”, og dertil betale 10 rdlr i bøter til Trondheim tukthus og 20 rdlr i saksomkostninger. Senere ble den godeste kapellansfruen stevnet av forpakterne sine og fikk bøter fordi hun hadde slått sønnen til forpakter Ola Thomassen med en staur og ”haardraget” hans kone. – Ja, det var tider det – de geistlige i Stjørdal stod på den tiden på ingen måte tilbake i forhold til allmuen hva gjaldt å være ”krangleverne”. Og over alle - og med full kontroll - stod presten selv, Jens Nilssøn Parelius.

Frantz Christian Harboe (1684-1753) overtok så Mæle den 12. november 1749 etter Karen Arøe Roager (enka) for 910 rdlr. Deres datter, Marie - ble gift med en nevø av Tordenskiold. Vielsen fant sted på selve gården. Siden ekteparet fikk en datter til, og ingen sønner, blir gården solgt av enkefrue Harboe den 2. april 1757 til Johan von Motzfeldt.

Johan von Motzfeldt

Johan von Motzfeldt var sønn til generalmajor Peter Jacob von Motzfeldt på Trones i Verdal. Hans bestefar var den berømte Motzfeldt som De la Barre forfulgte til Dovrefjell under Armfeldts felttog i 1718. I 1751 ble han premierløytnant ved Nordenfjelske dragonregiment og i 1762 kaptein og sjef for Søndre Stjørdalske dragonkompani. Johan ble som nevnt eier av Mæle gård i 1757, og han giftet seg med Olava Kristine Brix fra Egge ved Steinkjer. Sammen skulle de få fem barn fra 1759 til 1766. De tre første døde innen ett år. Det fjerde etter tre år, og det siste, Thale Marie født i 1766 - døde i 1788, kun 22 år. Av sine 5 barn skulle Johan oppleve å miste 4 før han selv vandret. Men ikke nok med det. Hans kone, Olava, døde noen dager etter å ha født Thale Marie. Der satt altså den unge kapteinen igjen med et lite spebarn, og hadde i løpet av kort tid mistet fire barn og sin kone. Selv om døden var en hyppig gjest hos store barneflokker på den tiden, er det klart at slike opplevelser gjør noe med deg som menneske, og stakkars Johan ble nok ikke lengre seg selv. Han ble sikkert både hard, sta og bitter. Trolig vanket han og i fuktige sammenkomster, og vi vet han pleide en del omgang med herskapsfolket på Værnes Hovedgård. Eieren av Værnes Hovedgård, William Wessel (brorsønn til Tordenskiold) skulle derfor komme til å spille en rolle innenfor Johans siste akt. Kaptein Motzfeldt og Herr Wessel var ansvarlige for byggingen av veien over Gevingåsen. En dag ble de uenige og kranglet visstnok ganske fælt på hjemveien. Da de kom ned til ferjeleie over til Sandfærhus ville ikke Motzfeldt gå av hesten slik Wessel gjorde. Denne krangelen og sta holdningen skulle koste kaptein Motzfeldt livet. På overfarten falt han av hesten og druknet.

Petter Wessel Brown

Petter Wessel Brown hadde trolig Mæle fra 1769 til Jens Fredrik Serjested fikk tak i gården den 1. januar 1774. Presten Peter Wessel Brown (1719 -1773) var nevø til Tordenskiold og svigersønn til den forannevnte presten Jens Nilssøn Parelius. Familien Brown het opprinnelig Brun. Wessel Brown ble medarving til det store Wesselgodset, og var sterkt med i administrasjonen av de mange jordeiendommene. Etter hvert ble han en mektig mann i bygda gjennom sine kjøp og salg av gårder. Likeledes drev han svært effektivt ulike sagbruk. Wessel Brown ble først gift med Christiane Augusta Parelius. Deretter ble han 50 år gammel i 1769 gift med den 17-årige Thale Marie Motzfeldt, altså en annen Thale Marie - som var søster av kaptein Motzfeldt som druknet ved Sandfærhus - forrige eieren av Mæle.

Wessel Brown hadde store problemer med sin unge kone som stod i med et utall offiserer, samt førte så flott et hus at skyld og gjeld omtrent ødela den arme presten. Dette førte til at han tok en kongelig forordning fra 1629 meget bokstavelig. Forordningen tilsa at prestene skulle ha to medhjelpere hvis oppgave var å oppspore syndere til det 6.bud. De skyldige ble kalt inn på teppet i sakristiet i Værnes kirke. Det ble ikke noe hemmelig skriftemål, men nøye ført til protokolls. Arkivene herfra forteller mangt om våre forfedres intime sidesprang. Wessel Brown døde i 1773. Unge enkefru Thale giftet seg senere med postmester Alstrup i Trondheim, men stjal fra posten slik at begge to måtte flykte til Sverige, hvor fruene døde i ytterste fattigdom.

Jens Fredrik Svane Sejersted

Jens Fredrik Svane Sejersted (1722-1793) fikk skjøte på Mæle av dødsboet etter sokneprest Peter Wessel Brown den 1. januar i 1774 for 2 325 rdlr. Denne Jens Fredrik Sejersted har fått æren for å ha innført poteta til Stjørdal i 1773. Hans sønn Johannes K. Sejersted (1761-1823) var en umåte dyktig offiser som ble valgt ut til å delta på det såkalte notabelmøte på Eidsvoll den 16. februar i 1814. Han var født på Gjeving gård, men flyttet med foreldrene til Mæle i 1774, da faren overtok gården. Den 27. mai 1814 ble Johannes Sejersted utnevnt til generalmajor og sjef for generalstabten. Under krigen i 1814 var det hans plan som ble lagt til grunn, en plan han hadde utarbeid i 1813 mens han var stabssjef hos Christian Fredrik. Senere flyttet Sejersted tilbake til Trøndelag hvor han ble general og øverstkommanderende i Trondhjemske armédivisjon. Odelsretten til Mæle gård i Stjørdal ga Johannes til sin bror Fredrik, født i 1769, gjennom en skjøte av 11. mai 1795. Fredrik ble også en kjent offiser og ridder av Sverdordenen. Under kroningen av Carl Johan i 1818 fikk Fredrik en æressabel av kongen. Denne yngre broren av Johannes solgte Mæle gård i 1835 og kjøpte Medbroen. - Men historien slutter ikke der. Gjennom brorens sønner skapes relasjoner til Eidsvollsmennene. Sejersted d.y gifter seg i Skatval kirke i juni 1795 med Margrethe Jacobea Lund. Deres første sønn er Jens Jacob Sejersted, født i 1796 - død i 1844, som ble gift med fru Wasmuth, enke av Eidsvollsmannen. Og som ikke det var nok. Den andre sønnen av Fredrik Sejersted, nemlig Johannes Mathias Sejersted, født 13. mars i 1797 (død i Vang, Hedemark i 1886) blir gift i Værnes kirke den 26. juni 1820 med ingen ringere enn Fredrikke Dorothea Heyerdahl, datter til sognepresten og Eidsvollsmannen Hieronymus Heyerdahl.

Prinsebesøk på Mæle

En gang hadde obersten besøk av svenskeprinsen August på Mæle. Det var en stor begivenhet. Etterpå ble alle bedt til ball på Værnes. Prinsen kommanderte sitt følge til hest. I det han kaster seg på hesten, roper han ut: *"Rid efter mig, den gerade Weg nach Værnes"*! I strak galopp, med sin rideknekt hakk i hæl, forsvant han som et lyn ut av gårdsplassen, svingte til venstre i stedet for til høyre, forbi det gamle sandtaket og direkte ned mot Hognes. De svenske offiserer rakk ikke en gang å komme seg fra havetrappen før oberst Sejersted peker mot evja og skriker: *"Dette går aldri bra!"*. Straks etterpå var katastrofen et faktum. Der de stod, så de alle prinsen svevende i luften over sin stupende hest, som rullet over de slibrige klopper med skadet bein. Alt skjedde så fort, helt uforståelig for de svenske kavalerister, som selvsagt ikke kjente til den farlige benveien.

Det ble stor oppstandelse. Mens hans kongelige høyhet krabbet opp av myrhullet, styrtet Sejersted og hans gjester nedover til åstedet. *"Ta mig fan, tråkiga vägor dere har her i Norge!"* skriker prinsen, i det han klatrer opp av sumpen - bløt og tilsvinet som ei rotte. Rideknekten som ikke klarte å følge sin herres vanvittige ritt, unngikk så vidt samme skjebne

og bråstanset ved myrkanten hvor de svære furuklopper var utlagt. Det ble selvfølgelig et svare oppstyr over hele gården. Herrens oppassere, de som kunne komme fra, sprang nedover lia det forreste de maktet for å få hesten på det tørre. At slikt skulle hende på Mæle var fatalt, mente de fleste og særlig de unge damer og deres vertinner. Prinsen var nok en sjarmør. Da det ble meldt at den høye herre befant seg i beste velgående, fant man situasjonen nærmest tragikomisk. Prinsens hest var heldigvis heller ikke mer skadet enn at den hinket seg opp til gårds, hvor en tilkalt svensk veterinæroffiser tok seg av den. Obersten lot prinsen få sin egen ridehest etter at prinsen først var spylt ren med noen bøtter vann tatt fra vannposten som sto midt på gårdsplassen. Et interessert publikum iakttok på avstand denne renselsesprosessen. Da prinsen stod på gårdstrappen ferdig til å sitte opp igjen, tok han Sejersted i hånden til farvel og sa: ”Takk skal du ha for denne dagen, men ta mig fan, gi mig en ordentlig konjakk”.

Prinsen var omsider alene med sin rideknekt og det gjaldt å komme sig inn i leiren mest mulig ubemerket. Hendelsen var imidlertid kjent i den store felleisleiren på Værnes og den vakte stor munterhet. Svenskene sa: ”*Du August er alltid lik deg selv*”. Det skal tilføyes at prins August Bernadotte ble innhentet av skjebnen på samme vis. Ti år senere stupte hesten hans ved et hinder. August falt av, brakk ryggen og døde.

Ole Øvre Richter

Ole Øvre Richter (1801-1865) kjøpte Mæle av oberst Sejersted den 28. august 1835. Han bygde hovedbygningen og den store fjøsbygningen, og dyrka opp myrene i det gamle elveløpet. Ole Øvre Richter var en betydningsfull person i dalføret, som jordbruker og kommunepolitiker. Han drev opp Mæle til et mønsterbruk og samarbeidet mye med Aune på Ree. Han var bereist, med mange impulser utenfra. Ole Øvre Richter var født på gården Sundalen i Åsen, hvor far hans drev skog og et fiskebruk, og hørte til en slekt som har satt mange spor etter seg både her i distriktet og på nasjonalt plan.

Stortingsmann, statsråd og statsminister Ole Richter var hans nevø, og forfatteren Øvre Richter Frich en av hans etterkommere. I 1827 deltok han på Lofotfiske som fører av et jektfartøy. Bymarka, den andre delen av Bye, ble solgt til Ole Øvre Richter av R. J. Hirsch på Bye i 1840. Jordveien ble senere kjøpt tilbake av Ole Løchen, men skogen har siden fulgt Mæle. Dette har alltid senere irritert eierne av Bye som derfor nesten er uten skog. Ole Øvre Richter arvet også Kartum i Hegra av sin svigerfar, klokker og kirkesanger Wang. Richter var ordfører 1844-45, historiker og skribent. Richter hadde tre sønner og ei datter. Ole Øvre Richter døde på Mæle.

Olivarius Richter

Sønnen til Ole Øvre Richter, Lorentz Olivarius (1837-1905) fikk skjøte i 1865 av sin mor Bergitte Luice - på Mæle og underbruk, den 28. august 1868 for 5 000 spdlr. Var det en ren tilfeldighet at overdragelsen skjedde den 28. august - samme månedsdato som faren fikk sin skjøte? I 1866 giftet Olivarius seg med Sofie Marie Bernhoft, datter av sogneprest Tobias Brodtkorp Bernhoft. Ivar Nilsen Værnesbranden var tydeligvis en venn og beundrer av Richter. Værnesbranden er den eneste som vel har skrevet Mæhle med h. Olivarius var en god skribent og meget historieinteressert.

Han oppfordret blant annet Aune på Ree om å lage en opptegnelse om sitt arbeid i forbindelse med Ayrshirefeet og turene til Skottland.

Richters vakre gård var i sannhet et mønsterbruk, hvor alt var i orden, selv de minste småting. Når så var tilfellet, skyldtes det først og fremst husherrens stadige tilsyn, og dernest gårdens tjenerstab, som i tjeneste hos Richter lærte ordenssans og punktlighet. Brukseier Olivarius Richter var en nobel, fin mann, med anseelse i vide kretser. Den høyreiste mannen med det verdige ytre holdt seg på samme tid ikke for stor til på en likefrem måte å omgås sine mange arbeidere. Derfor var det ingen sjeldenhet å se ham i samtale enten med tjenestefolkene eller en av husmennene på gården. Han vant respekt og aktelse, og som følge derav satte alle som var i beskjeftigelse hos ham stor pris på den rettlinjede, likefremme arbeidsherre og husvert. Richter var ikke så opptatt av kommunale gjøremål. Hans private bedrifter tok hans tid, men en stund var han direktør i banken, og senere medlem av styret i Stjørdal Meieri.

For sin helbred skyld var han gjentatte ganger i Karlsbad. Hans hustru Sofie Marie døde i julen 1898. Richter overlevde henne med seks år og døde på Mæle 5. februar 1905. Den virksomme mannen med de mange gjøremål hviler i familiens vakre gravsted på Værnes kirkegård ved siden av sine foreldre Ole Øvre Richter og Birgitte Richter, kirkesanger Ole Wang og Ellen Wang.

J.P.Fines fra Verran kjøper gården av dødsbodelt etter Lorentz Olivarius Richter i 1906 for 60 000 kroner, men har gården kun kort tid, og synes å ha solgt gården til John Daa. Under hans tid brant fjøsbygningen. Gården blir så satt under administrasjon av Stjørdal Sparebank. Den 1. januar 1928 kommer nåværende familie inn som eier, ved at lærer Arne Stenvik, f. 30. januar 1896 på Skatval, overtar gården.

Tobias Bernhoft Richter

Tobias Bernhoft Richter (1867-1947), sønn av Lorentz Olivarius - overtok aldri Mæle etter sin far. Ei heller noen andre av barna til Lorentz Olivarius og Sofie Marie. Men Tobias bør nevnes spesielt ut i fra at det er fra ham vi har de mest dokumenterte kilder fra livet på Mæle og de andre storgårdene innen samme "krets". Noe av det som her følger er hentet fra ham, nesten ordrett - og som andre også har benyttet. Derfor kan en tro at en har skrevet av hos hverandre, men det er for det meste Tobias sine ord, skjønt jeg har lånt utdrag av enkelte sider og avsnitt spesielt tilpasset av Jon Thomas Leirfall.

Tobias Richter vokst opp i et høyrekonservativt hjem i kanskje den mest radikale tid Norge har hatt. Hans lekekamerater var barna til proprietærene på storgårdene i nærheten. Han gikk landbrukshøgskolen på Ås, og en kan undres over hvorfor Tobias ikke tok over farsgården Mæle da faren døde i 1905. Det kan være mange grunner til det. Han var gift med Øverlands datter Dagny på Bye. Ennå gikk brenneriet bra og han regnet sikkert med å få kjøpt Bye med alle herligheter. Myndighetenes avgiftspolitikkk raserte de fleste brennerier i Norge og Tobias kjøpte Bye av sin svigerfar i 1910. Solgte så til Olbert Rolfseng på Ree i 1922. Hans far Olav rådde en stund gjennom kausjonsansvar over alle tre gårdene Ree, Bye og Mæle og solgte Bye og Mæle i løpet av kort tid. I 1928 gikk også han overende (konkurs).

Kong Haakon var i 1908 på øvelse på Værnes. Tobias Richter ble spurt om å være skysskar. En ære for den kongetro Tobias med oppvekst på Mæle. Han var en habil travkjører og hadde bygdas flotteste vogn, en Landauer - som hadde tilhørt Karl Løken på Bye. Tobias var i Trondheim og kjøpe seg antrekk for dagen, hvite hansker, sort flosshatt - samt ny pisk. Tobias skrev senere om denne turen, som han kalte en kappkjøring med artilleriets eskorte fra Værnes til Hell med en konge, en general og en oberst om bord. ”Det var som 17.maidag”, skriver han. Mye folk hadde forsinket turene og Tobias kunne ikke dy seg for litt større fart. Eskortens hester med adjutantene ble fullstendig på etterskudd. Det gikk nok i forteste laget. Men kongen, general Klingenberg og oberst Krohn moret seg, og likte turen til tross for at de som skulle passe på dem omtrent ble borte. Etter turen snur kongen seg mot Tobias: ”Det var skam flott kjørt. Du har raske hester. Se disse artilleri-hestene, dem kjørte du skam i fra. Takk for kjøringen i dag og lev vel”. Det følte godt for bondesønnen fra Mæle. Peder O. Aune fra Ree var som vanlig fotograf. Tobias mottok senere takkebrev og kongens kongelige innrammede og signerte portrett med gullforgylt krone og monogram. Kong Haakon glemte nok aldri råkjøreren fra Mæle.

Storgårdene

Det var andre store gårder i Stjørdal også, men det var eierne av Mæle, Ree, Bye, Hognes og Værnes som ”bestemte”. Det var bare fantasien, ikke økonomien som kunne stoppe dem. De var ulike, men utfylte hverandre og de var som kreative kunstnere, hver på sitt felt. I 1835 kjøpte Ole Øvre Richter Mæle gård av oberst Fredrik Sejersted. Ole Løken kjøpte Bye gård av distriktslege H. L. Istad i 1848, og solgte samme gård i 1856 til sin sønn Karl Løken. Året forut kjøpte P. C. Aune Ree gård av lensmann Mathias Nilsen. Samme år kommer L. Soelberg som eier av Hognes og Mælesnes til vår bygd. Soelberg kjøpte sine eiendommer av lensmann Jacob Aagaards arvinger (Hognes ble solgt ved frivillig auksjon i 1898 til Hågen Knotten). Også L. M. Berntsen kjøper omtrent samtidig Kvithammer gård. Noen av bygdas største gårder skiftet eiere på kort tid. Nye menn kom til dalføret. Økonomisk og sosialt godt stiftet. Særpreget og fremsynt ble deres virke på så mange måter, foregangsmenn for sin tid, som kom dem selv og vår bygd til gode. Det er en myte at disse proprietærene var så

Richter

Løken

Hesselberg

Soelberg

Aune

konservative. Konservative var de nok innen familiestruktur, normer og rutiner, men sannelig var de radikale nok, og temmelige oppfinnsomme og kreative. De skapte arbeidsplasser og velferd rundt seg. Folket på Mæle var de som varierte mest og trolig var flinkest innen handel. Løken på Bye holdt seg til sitt brenneri, mens Aune på Ree drev med kveg. Aune og Richter var meget gode venner, og hadde et svært godt samarbeid. I 1860 var Aune på Ree 26 år, Richter på Mæle 23, Løken på Bye var 33 og hadde nok med brenneriet. Hesselberg på Værnes var 41, men ingen jordbruker. Soelberg på Hognes var 32. Soelberg var politikeren, med etter hvert hele 38 år i formannskapet, pluss flere perioder på Stortinget. De andre deltok ikke i kommunal politikk. Brydde seg ikke særlig om det, eller hadde ikke tid. Skjønt de hadde vel nok innflytelse likevel.

Richter hadde liten sosial omgang med folk flest. Richter var - etter at de politiske partiene ble dannet - Høyremann, mens de nærmeste naboene: Løken på Bye, Rise på Ree og Soelberg på Hognes - var alle Venstremenn. Skillet den gangen mellom Høyre og Venstre var meget skarpt, hvilket førte til egne klikker. Men i prestegården (Rode) og på Værnes Hovedgård (Hesselberg), samt hos offiserene i messa - hadde Richter sine likesinnede. Skyssvogna, den berømte glassvogna - var ofte i bruk mellom prestegården, Værnes og Mæle.

Værnes hadde sist på 1800-tallet ca. 600 mål innmark. Altså bygdas største gård. Mæle og Hognes var omtrent like store, omtrent 350 mål innmark. Bye var den minste av dem med 175 mål innmark med en forholdsvis høy matrikkel, over atten skyldmark. Dertil kom Husby og prestenkesetet Nedre Stokkan med sine store arealer. Omkring 1890 var det i Nedre Stjørdalen herred ca. 1 160 bruk. Gjennomsnittlig størrelse ut i fra matrikkelskyld var 5,60 mark. Det var kun 12 bruk som lå over 20,01 mark. Værnes har alltid vært størst, men gjennom Gørrisen og senere Hesselberg gikk gården i oppløsning. Hognes tok også etter hvert en annen retning. Da telefonen kom til Stjørdal, fikk Olivarius på Mæle telefonnummer 1, Bye nr.2 og Ree nr.3.

Mæle sist på 1800-tallet

La oss gå tilbake til slutten på 1800-tallet. Da var trolig gården på sitt største på alle vis, og dobbel så stor som i dag. På den tiden hadde gården fem husmannsplasser. Lorentz Olivarius Richter bygde en stuebygning ved Kongshaugene for husløse arbeidsfolk. Senere ble disse solgt til fire selvstendige bruk. Lorentz Olivarius Richter var alltid litt forut sin tid, og det som

preget gården var allsidighet. Richter forsøkte med ulike vekster. Timotei og engsvingel. I og for seg en tradisjon som Eidsvollsmannen Hieronymus Heyerdahl hatt tatt med til Stjørdal. Gården hadde egen agronom. Likeledes forsøkte de med ulike potetsorter. Selv om Richter brukte den mest benyttet kunstgjødselen: guanoen, eksperimenterte han med kunstgjødsel som graxe, tomasfosfat og chilisalpetar.

Landbruksutstillingene stod sentralt også på den tiden. I 1867 arrangerte Trondheim en utstilling for hele landet. Mæle gård i Stjørdal stod i sentrum, og blant samtlige gårder i landet mottok Richter æresprisen av Oscar II - for dyrene på Mæle.

På stallen hadde de minst 8 hester, hvorav en alltid var skysshest. Rossdrengen hadde hestene klare når arbeidsfolket kom om morgenen. De største grisene gikk ute hele året, sauene beita for det mest på Kongshaugene og i fjøset var det plass til 32 melkekyr. Her styrte fjøsmesteren med sine to drenger. I tillegg hadde fjøsmesteren med seg ei budeie og ei tjenestejente. Hierarkiet var tradisjonelt. Til "besetningen" i fjøset hørte også gamle Nils, som hadde ei seng like ved siden av en forbås. Det ble sagt at Nils ikke gjorde annet enn å leve. Han hadde vært på Mæle hele livet - og ble etter hvert en etterglemt legdkall. Nils var en slik en som nok flere gårder på den tiden hadde, en eller annen person som bare kom, var der - gjorde det som ingen andre ville gjøre - og så døde han.

I onnene økte bemanningen betraktelig. Da kom alle husmennene til gårds. Arbeidsdagen begynte klokken 0600. Frokost klokken 0800, middag klokken 1100, non kl 1600 og kvelds kl 1900. Klokka på stabburet, som ga sine signaler skal visstnok ha tilhørt klosteret på Tautra, og bør nå være om lag 500 år gammel. - Det fortelles at Lorentz Olivarius Richter alltid var tidlig oppe og så til at drenger og hester kom ut til bestemt tid. Richter var en ordensmann. Alt skulle stå på rett plass til rett tid. Richters standardsetning var: "...har ikke råd til å betale folk for å leite etter verktøy". Redskap, kjøretøyer og håndverk var førsteklasses og alltid i god stand. Og seletøyet holdt Jossias Reppe i stand. Han satt i bårsstugu. Olaus holdt vogner og sleder ved like. Han hadde sitt verksted på lemmen over vognbua. Denne Olaus vedlikeholdt også vassledningen fra Bjørdalen - som bestod av hullede tømmerstokker. Det var alltid to stokker ferdig boret, klare for bruk i tilfelle lekkasje.

Plogutstyret var engelsk. Ved pløying var det alltid to *beiter* etter hverandre. Førstemann var Per Vollan. Penere lagte forer skulle en lete lenge etter. Her var det muligens en viss konkurranse. Ja, helt frem til våre dager vet jeg om folk som har det som mål å ha beine brott, rette kanter og en viss form for symmetri. Hele Mæle av i dag synes å være tuftet på det samme idealet. Da fjærharvene kom på mote, var Richter den første i dalen til å anskaffe en slik doning, men ingen fikk sitte på setet - der la han en sandsekk. Kornsåmaskinen var det kun rossdrenge Ole Ovesen eller Per Vollan som fikk kjøre. Under slåttonna var det med tre rakstjenter. Hesjene skulle være beine med firskårne lektere, som rakk over tre påler. Etter hvert kom tråden. Alt gras måtte håndkjemmes og meget nøye legges på hesja.

Innhøstingen

Våren 1874 kom de første slåmaskiner, direkte fra USA. De ble demonstrert og fremvist av maskinfirmaet C. Dahl, Trondheim. Dette vakte oppmerksomhet. Det var de første maskiner i sitt slag her i Trøndelag. Eierne av Ree, Mæle, Bye og Hognes ble enige om å kjøpe i fellesskap to slike maskiner. Soelberg og Richter dro så inn til Trondheim og kjøpte to stk kontant for kr 1.600.- som derved ble de første som kom til bygda. Richter sikret seg agentur på maskinene.

En søndag straks før slåttene skulle begynne ble det fra Værnes kirkebakke bekjentgjort at de nyinnkjøpte maskinene vil bli demonstrert på Mæle neste søndag ettermiddag kl 1800 og at alle burde komme, og ved selvsyn bedømme dens arbeide. Dagen kom, og en hel liten allmue hadde møtt frem. Folk sa at det kom flere folk dit enn i kirken. En tykk kløveråker ved Haraldreina ble brukt til prøvefelt. I undring så de hvordan tykke skårer velte seg bak maskinens knivstang og grasstubbene lå fine og jevne som om marka var barbert. Etterpå slo maskinen ned en åker med naturlig gras. En suksess, som ble ivrig omtalt og diskutert.

Året etter kom flere Buckeyemaskiner fra USA, og importen var stadig stigende utover årene, selvsagt også av andre merker. Men denne maskinsorten holdt seg i lang tid som en god nr.1, og Richter på Mæle solgte mange maskiner - særlig etter at enhesteren kom på markedet. Den passet best på mindre bruk. Et par år etter kjøpte Bye og Mæle en ny maskin, også den første i sitt slag her i Stjørdalen - en tohesters radsåmaskin direkte importert fra USA.

Innkjøringen av høyet foregikk rasjonelt. Ved hesja var det to mann til å lesse, ei jente til å rake etter, fire hester i farten - slik at det var alltid en som stod ved hesja, en på låven - hvor to mann tok imot - og underveis to hester. En i hver retning var i farten, kjørt av såkalte mellomkjørere - unggutter i skolealderen.

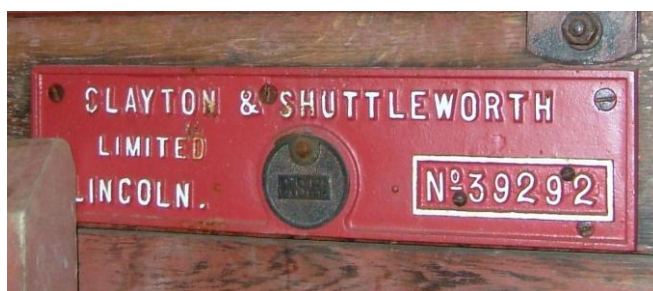
Når potetonna kom, var det husmennene med sine koner og voksne barn som stod i utmålte mælinger og grov opp potetene med grev. Av og til kom det også et par kvinnfolkag fra Selbu, som var ganske så vanlig på gårdene i Stjørdalen på den tiden. Alle arbeiderne, unntatt tjenerne, måtte holde kosten selv. På slutten av Richters tid kom potetopptakerne på markedet. Ved den store landsutstillingen i Kristiania i 1888 ble det demonstrert en "Caledonian" importert fra USA. Richter kjøpte straks en så dann. Sikkert den første i Stjørdalen. Maskinen gjorde bra arbeid, og vakte selvsagt stor oppsikt og interesse for kjøp. Allerede neste høst ble flere kjøpt, blant disse gikk hele tre til Værnes. En ny tid var kommet.

Skuronna og Stormaskina

I skuronna var det Per Vollan som la av maskinen, og en unggutt som kjørte. På de store åkrene krydde det av kvinner, husmennenes koner og voksne jenter - til å binde det avlagte kornet. Stauring av kornet besørget husmennene. Innkjøringen foregikk i langsomt tempo, da kornbanda måtte legges i stålet nøyaktig på foreskrevne måte. Etter hvert foregikk treskinga med dampmaskin. Da fikk alle som var med kosten, og for mang en agngutt var det stort å få komme inn på kjøkkenet på Mæle og få mat. Høy og halmpressing foregikk i høylåven ved Haraldreina. I 1878 kjøper storgårdene treskemaskin. Nye store amerikanske selvreisende treskeverk var nettopp kommet til lands og reklamertes av det landskjente maskinfirma i Kristiania S. M. Lund ved en representant i Trondheim. Dette ble en kostbar handel. Men treskemaskinen med "lokomobil" arbeidet sine 25 år til alles tilfredshet, godt vedlikeholdt av lagets formann, Richter - og hadde sin første stasjon på Mæle.

Stormaskina

Da treskinga skulle begynne det året, på Richters fødselsdag den 19.september, svaiet det store rene ullflagget svakt i solgangsvinden fra flaggstanga på Mæle. En rik kornavling var allerede så tidlig brakt velberget i hus, og det var et godt år av de sjeldne. Til aftens var det kraftig sodd i lange baner både i kjøkkenet og spisestua for et tallrikt, nær sagt feststemt publikum. Deretter et par glass toddy over hele jekta, og til slutt en svingom på låven etter toner fra et trekkspill. Neste dags morgen på slaget sju blåste lokomobilens fløyte sitt første varselsignal, - den senere så velkjente lyden for en ny ordinær arbeidsdag.

I storstua på Mæle sitter Richter i selskaperlig samvær med sine gjester buden inn til en forfriskning etter dagens severdighet der ute. Blant disse var prosten Rode, Ola Næss på Hofstad, Ole Nilsen Vold på Vold, Endre Nilsen på Bjugan, Johan Berri, John Lerfald, Johan Arnstad på Ven, Aune på Ree, Soelberg på Hognes, Karl Løken og til slutt treskeverkets nettopp ansatte fører: Ola Kongshaug. I det selskapet skal bryte opp ber Løken om et øyeblikks oppmerksomhet, og sier omtrent slik: *”Før vi går fra hverandre i kveld vil jeg gratulere treskeverkets eiere med den heldige start maskinen nu har fått, – for med interesse har vi i ettermiddag sett og fulgt treskingens gang. Nittende september vil bli en epoke, – en merkedag i vår landbruksteknikk. – En ny tid åpner sine porter for oss. – Bak disse ligger det gamle utslitte, – uttjente. Å få til dette uten bråk og brask tjener dere til ære og vitner om foretaksomhet og framsyn for tidens krav”*. Fra Mæle fortsatte så treskingen til prestegården, Værnes, Øyan, Moksnes nordre, Hognes, Ree og Ydstines. Flere og flere tegnet sin andel samme høst.

Særlig i de første årene var disse treskedagene på gårdene omfattet med en spesiell oppmerksomhet. Naboen kom til og hjalp hverandre med arbeidet. Det hele lignet mer en selskaperlig sammenkomst. Det var god traktering og mat dagen lang, og ingen ville ha det dårligere enn sin nabo. Om kvelden - når det passet, danset man ofte på låven eller hadde annen moro.

Treskeverket måtte trekkes av flere hester med lokomobilen på slep under transport. Den hadde kraftuttak med reimskive på siden av girboksen og kunne avløse både hester og lokomobil. Gammeltraktorens Venner disponerer maskinen i dag.

Hva gjelder hesteriver er det moro å lese hvordan de reklamerte for sitt produkt: *”Walter A. Woods Høvendere er udmerket gode og udretter mere Arbeide pr. Dag end 10 Kvinder”*.

Gjødselskjøringen tok lang tid. Det var mye frau fra den store besetningen. Utkjøringen foregikk med fire hester. To mann som lessere, to mann på jordet som la opp og klappet dungene på riktig måte, og på nøyaktige oppmålte steder. I tillegg var det to mellomkjørere, en i hver retning.

Landhandel, postbud og meieri

Foruten møsterbruket, selve gården - hadde Richter en allsidig landhandel, med alle slags varer, unntatt klær.

Eksempelvis dynamitt, stangjern, stål, platejern, oljer, tjære, lær og kolonialvarer. Denne landhandelen var trolig den største og mest omfattende i hele Stjørdalen. Sivert Bang var butikksjef. Landhandelen holdt til i det største av de fire stabburene. Mæle hadde eget postbud, som også brakte posten til omkringboende. Han hadde en fast rute annenhver dag. En av de mest kjente postbudene var han Post-Jo, med sine faste rutiner og faste kommentarer, kanskje en liten original. Han bodde på Husbymyra. Før Stjørdalens meieri ble stiftet, hadde Richter smørmeieri på Mæle. Foruten eget smør, kjøpte han usaltet smør fra omegnen, med mottak hver tirsdag og torsdag. Til videre foredling hadde han ei meierske og ei ungjente til å besørge arbeidet. Jenta var den samme som måtte bistå budeia under fjøsstellet.

Frørensing

Om vinteren drev Richter korn og frørensing med lokomobilen til treskelaget som trekkraft. Svend Børstad var rensemester med en unggutt som fyrbøter. Til renseriet kom bønder langveisfra for å rense, vesentlig grasfrø. Under låven var det innredet reisestall for langveisfarende. Fra slutten av 1870-årene og utover ble det mer og mer vanlig å avle eget grasfrø, - kløver og timotei på gårdene. Et frø- og kornrenseverk ble mer og mer påkrevd. Et slikt fantes

ikke i Stjørdalen, hvorpå treskeverkets eiere i 1889 bestemte seg for å kjøpe maskiner, hertil frøknuser og renseverk, og å stasjonere og montere disse på låvegulvet på Mæle. Det var svensk fabrikat, de beste som den gang fantes. Særlig den nye rensemaskinen Thermenius Purgator var da kommet i handelen på Munktells mekaniske verksted i Ørebro, – den beste maskinen som var å få - velrenommert gjennom mange års bruk. Selskapets egen lokomobil skaffet nødvendig trekkraft med lett kjøring og lavt brenselforbruk. Det nye renseverket fikk snart mer enn nok å gjøre, og det søktes langt utenfor bygdens grenser. Og stort sett en bra bifortjeneste for dets eiere. Hundreder av kg frø og korn er passert gjennom maskinens luker i de 14 år renseriet var i gang.

Litt skogdrift var det, men ganske så beskjedent. Kun til eget bruk og gårdens vedlikehold. Men Mæle kjøpte ved både i Hegra og lenger opp i dalen. Dette ble lagret, tørket og videresolgt. Det var derfor anselig med vedbråtter som sto til tørking over sommeren. Av og til brukte Richter å bytte til seg bord og planker mot varer fra butikken.

Skiferstein

I skifersteinsbransjen drev Mæle gård stort. Her hadde de mange mann i arbeid. Det fortelles at en gang Johan Pettersen Vestmo holdt på i bruddet, kom selveste Richter på inspeksjon. Richter stod en stund og så på at Johan slo. Til slutt spurte Richter hvor lenge Johan kunne stå slik å slå. ”Hele dagen”, svarte Johan. Etter den dagen fikk han 10 øre pr. dag i lønnspålegg. I Husby skiferbrudd eide Richter halvparten. I Skjelstadmarka hadde han flere skiferbrudd, som Gederåsberget, Børsetberget og Hosetberget. For disse bruddene i Skjelstadmarka ble det avholdt generaloppgjør en gang i året. Da møtte basene for de respektive brudd opp på Mæle. Det ble det storhandel på butikken, og basene fikk vanligvis fri skyss hjem med varene og seg selv opp til Korstad meieri.

Inne hadde familien ei husjomfru, kokktaus og stuepike. Ved spesielle behov ble hjelp tilkalt. På gården hadde de en mannshøy bakerovn. Symaskina kom ti år før såmaskina, og fikk like mye å si for å lette arbeidet på en gård. De kostet 35 daler, og lettet husmoras arbeid enormt. En guvernante tok seg av barna mens de var små. Og som fullmektig og kontorsjef for alle de

nevnte virksomheter var H. P. Dybwad. Hvor mange som var på lønningslisten til Lorentz Olivarius Richter er ikke godt å si - sysselsetningen var sesongbetont, men ut i fra at Ree på sitt meste hadde om lag 300 tilknyttet sine virksomheter, så ligger nok Mæle ikke langt unna. Dette tallet er et avhengighetstall. Gården hadde nok omkring 50-60 fast ansatte året igjennom.

Bjørnstjerne Bjørnson

Folket på Mæle møtte Bjørnstjerne Bjørnson flere ganger, både i 1869 og 1870, vanligvis da i lag med Aune på Ree. Richter trivdes i lag med Aune og Bjørnson, tross noe ulikt politisk ståsted. Straks over pinse i 1870 var Bjørnstjerne Bjørnson i Trondheim for å holde foredrag i venstreforeningen. Da Bjørnson kom noen dager for tidlig, kom han på besøk til Bentsen og Fosnæs for å se den nystartede folkehøgskolen på Ree. Samtidig ønsket han å bese Aunes ayshirebesetning. Noen vil ha det til at Bjørnson ville kjøpe et par kalver. Aune innbød folket på Mæle til middag på Ree. Etter middagen gikk de alle ut i det varme vårværet. Bjørnson ville gjerne ta en tur til Mæle og Bye. Richter på Mæle har senere skrevet at det den dagen ikke var like enkelt å være en god høyremann, medlem av grunnlovsforeningen m.v., men han tok fornuften fatt og holdt seg for det meste på defensiven. Bare en og annen gang sa også han sin mening om gode høyremenn som ble rakkert ned på etter alle noter, da Bjørnson under

promenaden - på sin egen fengslende måte - uttalte seg om veto, riksrett, flaggsaken og statsrådenes adgang til Stortingets sal. Diskusjonen gikk stadig på løpende bånd, så den lille spaserturen tok uventet lang tid. Som et apropos ble det enda mer tilspisset i neste generasjon. Det het seg at da Øverland og Arnstad kjempet, stod folk heller i kirka enn å ta en ledig plass ved siden av en motstander.

Parken

På Mæle og Ree hadde de sans for lordenes liv og levesett, og beundret engelske hager for deres symmetri. En engelsk park skulle gå naturlig over i naturen og ha slyngende singelbelagte stier for å prominere på. Under sin studietid i Skottland, kom Aune på Ree i kontakt med en John Henck, som gikk samtidig for å bli kandidat i hagebruk. Disse ble gode venner. Mr. Henck tok eksamen i engelsk have- og parkkultur og fikk senere ansettelse i hovedstadens skjønnhetsråd for parkanlegg. Etter at husene ble bygd på Ree, bad Aune sin gode venn om hjelpe til å anlegge en park og en hage på sin gård. John Henck kom til Ree på våren i 1872, hvor han trivdes godt da både herr og fru Aune talte flytende engelsk. Etter avtale med de to andre storgårdene, ble det til at John Henck hele sommeren vekslet på å opparbeide hager på Mæle, Ree og Bye. Han var en liten ”raring”, men gløgg i hodet. Først var det å kartlegge de tre storgårdenes bebyggelse og noen mål av den tiliggende jord. Deretter risset han inn ulike tegninger, som etter hvert ble godkjent av de ulike gårdseiere. John Henck fikk fire karer under seg hele sommeren. I tillegg kom frivillige for å lære.

Storbøndene fikk ansatt en felles gartner fra Trondheim, herr Johansen. Han ble innlosjert på Mæle. Henck foretok studieturer til botaniske hager i Sverige og Danmark, samt til Molde for å kjøpe planter fra Molde planteskole og gartneri som var det eneste i sitt slag nord av Dovre.

To flinke gråsteinsmurere fra Selbu som hadde stått for all muringen på Mæle, fikk fra våren 1873 en særskilt jobb. De skulle mure inne bekken ved Bye som kom fra Hjelpdalsvatnet fra begge sider i mange meters lengde. En velstelt spiralhekk stod på reinkanten mot sør. Videre var det en hekk rundt hagens lysthus. Gartner Johansen fikk på vårparten 1873 med seg en medhjelper som het Markus Prestmo. Nedenfor hekken lå reina i kupert terreng. Johansen og

Prestmo gravde ut et par terrasser, som skulle gå i sin hele lengde i vest og øst til hagens innhegning var nådd på begge sider. Her ble det anlagt en flott krokettsplass, og barna fikk ei lekestue. En annen terrasse ble også anlagt litt ovenfor flaten hvor parkanlegget begynte. Fra hagetrappen og helt nedover til flaten ble det murt en ny trapp på noen og femti trinn. Disse vises den dag i dag. Av trær fra oberstens tid stod det to lønntreer i full vekst på hver side av havetrappen. De ble med tiden uvanlige vakre og vakte berettiget oppsikt med sine løvrige kroner. Disse har sin egen lille historie: Fru Sejersted var en dag på besøk på Karlsruyst i Hommelvik, tilhørende brukseier Krognæs. Da hun reiste derfra fikk hun av fru Krognæs noen lønntrefrø som hun puttet opp i sitt lommebrev. Disse satte hun ned i en blomsterpotte hun hadde i sin stue. Snart kom det frem små skudd som vokste og trivdes, inntil hun plantet dem ute, en på hver side av havetrappen, hvor de ettersom årene gikk vokste seg store. Da stedet var litt værhardt, ble trærne beskyttet med en innhegning. De store gamle lønntreer dekket bygningen mot sør, og var i lang tid hagens vakreste trær.

Fra den lange trappen ble det anlagt sløyfeformede spaserganger bortover flaten. Der hvor disse møttes, ble det satt opp et større beplantet lysthus, med benker og bord som ofte ble brukt når fremmede var på besøk. Samme år ble det plantet lind, ask, lønn, edelgran m.v., dessuten epletrær på flere solrike plasser. Samtidig ble gårdsplassen forskjøvnet med en rekke hvitstammet bjørk, rogn og lønn, samt i midten en kastanjebusk.

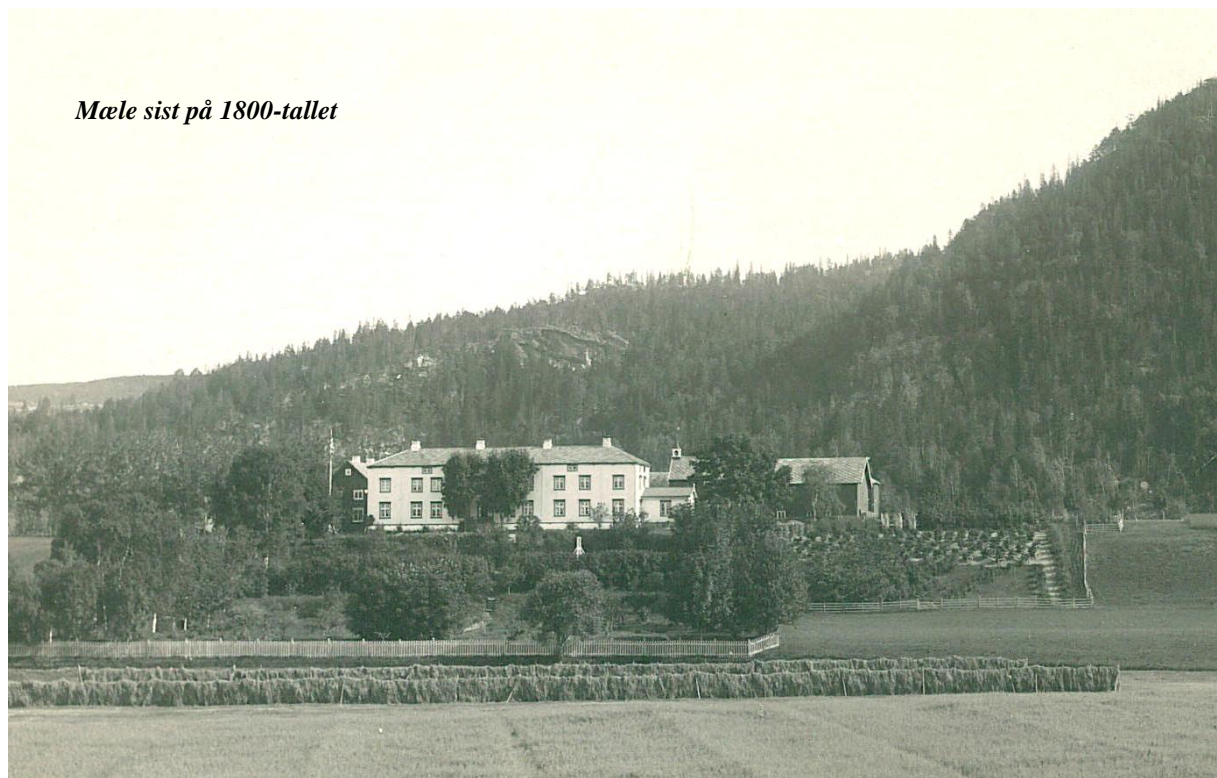

En vakrere gårdsplass enn den på Mæle fantes ikke, ble det sagt. Rett mot øst var jorden utlagt til en kjøkken- og bærhage. Kjøkkenhagen skulle gi avling til mange munnar å mette. I bærhagen stod bærbusker tett i tett av forskjellige slag og av bærsorter som brukes den dag i dag. Det var mer enn nok til sylting. Ble ikke alt plukket til gårdens husholdning, kom gjerne

plasskonene og plukket det som var igjen. Sukkeret var billig den tiden, omlag 30 øre pr. 4 mark, og alt som kunne høstes direkte fra naturen var kjærkommet for alle og enhver. Tidlig om våren, før noe annet kunne gjøres - ble den såkalte misbenken eller varmbenken laget. Her spiret mange blomsterplanter som skulle fylle sommerens blomsterbed, dessuten agurker, gresskarplanter og kålplanter. Mange år etter, mens Markus Prestmo var gårdens gartner, stelte han også i stand tre små varmebed, hvor ungene kunne få høste frem sine egne gresskar. Disse solgte ungene først og fremst til sin mor, og til fruene på Bye og Hognes. Det var handelsgener i Richterblodet. Pengene tok Olivarius og satte i banken for sine barn. Og det passet bra at gartner Johansen fremdeles var på Mæle, for det måtte bli ham som skulle forestå dette ved siden av det daglige tilsyn her og der i hagen, kjøkkenhagen og parken, da Richter selv hadde mye annet å styre med i sin allsidige bedrift.

Straks nedenfor ble jorda pløyd opp og gjødslet med syret beinmel og derpå harvet løs og bekvem til det tiltenkte bruk. Richter ville anlegge en såkalt *planteskole* på dette stedet som lå så lunt og solrikt til. Sansen for treplanting var begynt både i bygd og by i hele Trøndelag, og mange ville plante flere trær omkring sine hus, foruten alléer. Til dette lærte folk snart å bruke trær fra en sånn *planteskole* hvor de små trær var plantet om flere ganger, og som gjorde at plantene ble sikrere å ta opp enn fra skog og mark ellers.

Mæle sist på 1800-tallet

Ut på høstparten 1873 reiste Johansen nedover for å bestille og kjøpe flere trær av Molde planteskole. Da besøkte han Svanviken gods som den gangen var eid av statsråd Astrup (den senere eieren av Meråker gods). Svanviken var en gang drevet av Hans Nielsen Hauge. Astrup var glad i alt som vokste og trivdes av trær samme hvor de stod, hvorpå han lot anlegge en mindre planteskole på en gård for at folk i bygdene rundt om kunne få kjøpe trær for en billig penge. På begge disse steder kjøpte Johansen alt han syntes å behøve av forskjellige sorter. Det ble sammenlagt en temmelig kostbar tur selv om innkjøpet var rimelig, men det var jo forutsett hjemme. En skifersteinlast fra Mæle var bestilt av byggefirmaet Roal & Co. i Ålesund. Med hensikt holdt Richter denne skipningen tilbake, så langt utover høsten at båten kunne gå innom og hente alt Johansen hadde bestilt og kjøpt på begge de to plasser.

Da båten losset sitt innhold ble det et stort hestelass å kjøre til gårds, kanskje flere. Hver trebunt var forsynt med våt mose rundt røttene og kom levedyktig frem.

Dagen etter begynte plantingen. Richter var selv så intenst interessert at han ble med hele dagen, og med god hjelp av gårdens folk gikk alt både hurtig og godt. Tre for tre ble plantet i passe avstand etter snorrette linjer, med åpne luker av så dann bredde at det ble albuerom for arbeide og tilsyn.

Planteskolen tok seg helt fagmessig ut når den ble ferdig. Først et par år etter begynte Mæle å selge til folk omkring, og det ble Johansen som tok ut trær og solgte til folk i den rette plantetiden hver høst og vår. Salget øket stadig utover, så *planteskolen* bar seg godt økonomisk, bedre enn man skulle trodd, og ga en større nettofortjeneste. Det var ask, lønn, poppel og kvitstammet bjørk folket ville ha, mens eik og lørke kom mer i bruk senere. Av disse tre hagene og parkene, er det vel bare den på Ree som er intakt, skjønt noe enklere nå i vår tid. Den er forøvrig en av de siste norske engelske parker som ikke er pløyd opp. Parken på Bye ble ødelagt da det ble åpnet grustak. Parken på Mæle ble også pløyd opp. Aune og Richter plantet varmekjære løvtre som delvis forvillet seg, blant annet som alléen mellom gårdene. Denne alléen mellom Ree og Mæle lot seg heldigvis restaurere, - i siste liten, og var en del av Kirkealléen.

Stamcheferiet på Mæle

Departementets viktigste mann vedrørende husdyrbruk, Carl Lindkvist, kom til Ree på vårparten i 1861 for å se på besetningen. Samme dag ble Richter på Mæle bedt over til Aune på Ree for å hilse på hans sjeldne gjest og være med på den forestående fjøsbefaringen, som skulle danne grunnlaget for import av fe fra Skottland. Etter en bedre middag forteller Lindkvist at Staten har tenkt å opprette et stamcheferi for ekte cheviot (sau) i Trøndelag.

Så går det noen år. Stortinget vedtar i 1866 å bevilge penger av det offentlige til ansettelse av to nye landbrukskyndige menn. En av disse blir dyrlege Ole Jensenius - som får ansvaret for hele landets husdyrhold, en slags statskonsulentstilling. Penger blir bevilget til å etablere et stamcheferi av cheviot – med innkjøpte sauer fra Skottland. Meningen var fra første stund å stasjonere tiltenkte stamcheferi på et egnet sted i Trondheimsamtene. Austrått gård på Ørlandet blir valgt og kontrakt skrevet med dens eier, godseier Holtermann. De innkjøpte sauene skulle karantenebehandles for munn- og klovsyke ved Fosna karantenestasjon før de skipes videre. Omkring den 20. september i 1867 får Richter på Mæle et overraskende brev fra Jensenius - postlagt i Bergen. Her skriver han at det har brutt ut miltbrann i besetningen på Austrått. Sauene som var kommet fra Skottland var ennå i karantene – men kunne ikke overføres til Austrått. Jensenius ville snarest komme nordover for å finne en annen stasjon for de kjøpte dyrene som nå ligger ved Fosna for sunnhetsundersøkelse. Mæle gård og Richter får

i brevet et tilbud om å overta, og etablere stamcheferiet.

Et større sauehold på Mæle var nettopp noe som passet under daværende forhold. Gårdens produksjonsevne var stadig stigende ettersom større arealer kom under plog og kultur. Det var overskudd på fôr og hamning. Tilbudet var meget interessant for Olevarius Richter som nettopp da hadde overtatt gårdens drift for egen regning. Richter får med seg Aune på Ree og drar til Trondheim for å møte Jensenius som ikke hadde tid til å komme innover til Stjørdal. I hotell Angleterre, byens beste den gangen, ble man enige om stasjonsholdet, og allerede samme dag sendtes en ledig båt som lå på havnen utover til Stor-Fosen etter sauene, for så å gå direkte opp Stjørdalselva til Løkenkaia for lossing av de verdifulle 27 dyrene. Sammen med sauene kom norskamerikaneren Ola Madson, som hadde vært oppasser helt fra Skottland. I det fine høstværet slippes sauene ut på jordene med en av gårdens gutter som gjeter – synlig tilfreds over å komme løs

fra sitt fangenskap. De store stamværene ”Jubal I” og ”Jubal II”, satte Madson i tjør. De var nok snille, men allikevel med bare fremmede folk rundt seg var det ingen vits i å ta noen sjanser. Slike små ullberg var ikke akkurat liketil å komme ut for. Det visste han nok fra sin egen tallrike flokk borte i Montana.

Som natteherberge for sauene ble den store underlåven et passelig sted mens selve gårdens sauefjøs ble gjort i stand for de sjeldne gjestene. Ola Madson viste seg snart som en trivelig kar på alle måter. Han slo seg ned på Mæle i flere uker utover høsten. På stiftamtmannkontoret i Trondheim fikk han fullt oppgjør som Jensenius hadde sørget for. Ola Madson ordnet også forskjellig til det nye sauefjøset før han dro. Sauefjøset på Mæle

var nemlig ikke beregnet for så mange dyr, - høyden bare en 10-15 dyr, hvilket var gårdens sauehold hittil. Gårdens opprinnelige sauer ble samlet sammen fra hamningen og solgt ved en tilfeldig auksjon i nabolaget. Et nytt sauefjøs ble satt i stand i et av gårdens andre uthus - så man ble hjulpen denne gangen. Alt dette var jo bare foreløpig, det måtte gjøres noe mer med å skaffe hus til noe så fint som et stamcheferi - tilhørende selveste Staten. Ole Kongshaug - Richters betrodde mann i alt som angikk bygningsteknikk - foreslo da å bygge ut selve fjøs- og stallbygningen mot øst i tilstrekkelig lengde, da i husets fulle bredde - med takreising helt opp, i jevn flukt med det utenforliggende.

Departementet (Staten) hadde planer om kun å drive stasjonen i tre år, så kunne Mæle overta. Richter skulle få en årslønn på 300 spd. Alt skulle for øvrig dekkes, og overskuddssau skulle selges på auksjon. Det finnes en meget rikelig beretning om da Jensenius og ekspedisjonssjef Deinbold var på befarung på Mæle tre år senere.

På Richters kontor den 20. august det året avgjøres en viktig handel. Han kjøper av Staten alle stamsauene og de voksne sauene av første årskull, pluss 40 saulam født samme vår - videre Jubal I og II og to andre værere, to år gamle av første årgang, - de aller beste i flokken. I alt kjøpte Richter 95 dyr som ble taksert av Jensenius og Deinbold i fellesskap i to alternativer, alle voksne av begge kjønn, og ungsau og årslam for seg selv. Taksten var rimelig, - så lav at da dyrlege Bang på Blakstad dagen etter, ifølge departementets bestemmelse underskriver dyrenes verdsettelse, sa Bang i det han snudde seg mot Jensenius: ”*Dette er for Richter en heldig ansettelse, – en virkelig verdiansettelse ville jo gitt et større tall. Det er hensynsfullt gjort mot cheferiets vordende eier. Jeg gratulerer deg Richter med den heldige handel.*”

En obligasjon plassert i Norges Bank - pålydende salgsbeløpet, løpende rentefritt i en femårsperiode - ble utskrevet og undertegnet av begge parter. I det de skal gå til middagsbordet sier Jensenius helt overraskende til Richter: *”Deinbold og jeg er forresten blitt enige om at De også med det samme får beholde de nu tiloversblevne sauer etter beregning og salgspris. Forutsetningen er den at De avholder offentlig auksjon over saueflokken. Av auksjonspengene sender lensmannen det av oss nu fastsatte salgsbeløp beregnet en blokk direkte til vårt departement. Tiloversblevne penger blir altså Deres netto - betaler lensmannen for Dem som første avdrag på den obligasjon vi i morgen skal plassere i Norges Bank. Vi gjør dette, temmelig uvant, i bevisstheten om at vi nu her på Mæle har landets beste avlsstasjon for cheviotsau, - som det også vil vise seg i tiden framover. Skal være en påskjønnelse for all ordening og stell for saueflokken de tre første år. Og så er vi ferdige med all forretning”*, legger Jensenius til tilslutt i det Richter ber sine gavmilde gjester til en bedre middag som Sofie Marie denne gangen har stelt til - litt mer enn alminnelig, med vin og fint dessertbord.

Saueauksjonen ble avholdt på Mæle et par uker senere hvor folk fra fjern og nær møtte opp. Salget gikk strykende og på noen timer var alle overskuddssauer - ca. 70 i tallet - solgt til hittil helt uvanlige priser her til lands. Begge stjørdalsbåtene gikk ekstraturer fra Trondheim. Det var ”Stjørdal”, tidligere kalt ”Bakklandsguten” og ”Martello”, best kjent som ”Kløna”. Hørte forresten skipperen at noen kalte båten hans for kløna, måtte en løse dobbelt billett - ble det sagt. Ellers kom det folk helt fra Møre. Det ble også solgt gris. Mange var på Ree og kjøpte kalver. Jon Leirfall har fortalt at dette var en av de viktigste hendelser i Trøndelags gårdshistorie. Auksjonen gjorde mye til at gode avlsdyr av alle slag ble spredt ut over Trøndelagsfylkene. Den fremsynte mannen Jens Kveli fra Lierne kjøpe i 1875 sauer både fra Ree og Mæle. Mæle ble et hedersnavn innen norsk landbruk.

Kunstnere på Storgårdene

Når vi vet at Mæle i dag huser en kunstner, er det interessant å slå fast at dette før i tida ikke var noe uvanlig, verken for Mæle eller noen av de fire andre storgårdene. Mange av barna på disse gårdene ble faktisk kunstnere. Kanskje ble de inspirert av alle som ble tiltrukket av miljøet og besøkte gårdene. Fotografen Huezkowski bodde på Ree. Peder O. og Caroline Margrethe Aune gikk fotografhøgskole i Chicago og ble de beste innenfor sin kunstart i landet. Peder O. har skrevet seg inn i historien som hoff-fotograf under kroninga i 1906. Georg Wasmuth Sejersted skrev bøker, visstnok om indianere og Nord-Amerika. Det er og en link mellom Olivarius Richter og forfatter Hannah Winsnes (1789-1872). Olivarius' tante var Emilie Kristine Richter, f. 4.oktober 1834 og gift med David Christopher Frich, domprost på Hamar. Hun skrev boka ”Minner fra et lykkelig liv”. Deres sønn var Øvre Richter Frich (1872-1945), journalist og kriminalforfatter. Han skrev de kjente detektivromanene om Jonas Fjeld. Olivarius Richter puslet også med litt skriverier. Men fremfor alt var det sønnen, Tobias Bernhoft Richter - som vi har som skriftlig vitne fra den tiden, og hvor mye av dette stoffet er hentet fra.

Fra taket i en av salongene

En bror av Karl Løken på Bye hadde to kunstnerbarn, Kalle og Helene. Kalle var oppkalt etter Karl, var maler og henger i Nasjonalgalleriet. Han tilhørte Kristianiabohemen og sto søskenbarnet Gudrun Løchen Drewsen på Inderøya nært. Hun var også malerinne og elev hos selveste Chr. Krogh. Hun var sufragette og skrev bøker. En søster av Karl, Anna Marianne Nathalie ble gift med landskapsmaleren Axel W. Nordgreen fra Stockholm, som har malt bilder fra By og bygda. Det er tydelig at Karl Løken trakk til seg billedkunstnere. Han hadde en kontorist Martin Luther Storm som laget kulltegninger av mange på Stjørdal i den tiden. Og i dag er det Heidrun, datter av Dordi og Egil Klevan - som ivaretar de kunstneriske tradisjoner på Mæle. Heidrun er utdannet Art Director og jobber bl.a som illustratør, grafisk designer og kunsthøyskolelærer. I tillegg har hun deltatt på en rekke kunstutstillinger.

Nåtiden

Da 1900-tallet meldte sin ankomst, forsvant mer og mer begrepet *proprietær* – det var nesten som et skjellsord, ofte tuftet på misunnelse. Massene veltet frem, samfunnet ble industrielt - og noen fant det lurt i å benytte ordet *brukseier*. Massene har alltid drømt og dømt om hverandre. Så kort tid tilbake som på 1960- og 70-tallet var *bonde* et av de mest brukte ”skjellsordene”. I dag er det heldigvis et ord med stolthet igjen.

Gårdene øst og nord av Værnes står i dag frem som våre fremste kulturbærere. Norge har aldri hatt en adel, vi mangler de store slott og gods. Vi ble holdt nede gjennom flere hundre år. ”Vår konge og vår makt” sørget for å ikke ha en adel i Norge. En adel utvikler ledere, en potensiell trussel, noen som kunne begynne å snakke om ”løsriivelse”. Våre gårder ble derfor rammen om vår kultur, som mindre små samfunn som reflekterte vårt pulserende liv. Alt dreiet seg om sentrumsgårdene. Da industriell fremmarsj dominerte, ble gårdene fanget inn i samme mønster, flere ble mindre tradisjonsrike - de ble lett investeringsobjekter. Nye eiere kom til der hvor få generasjoner før dem hadde bygd opp eller revet ned et mønsterbruk.

Skulle en gård som Mæle overleve, måtte en ta tiden til hjelp. Å overta den ved inngangen til de harde 30-årene, krigen og deretter oppbyggingen av landet etter krigen - ville kreve mer enn en generasjon. Det visste Arne Stenvik. Det var ikke like greitt. Eldste bygning på gården i dag er gammellåven mot øst, med deler fra sist på 1700-tallet. Restaurering og kultur måtte komme i annen rekke. Hovedlånan (256 kvm) fra 1856 ble i mange år leid bort til Inntrøndelag Husmorskole, mens Dordi og hennes familie bodde i den enda eldre tjenerboligen. Husmorskolen leide hele hovedlåna, pluss tre rom i tjenerboligen. I krigsårene var skolen i eksil på Skjerpingen i Skogn. Skolebygningene ble rekvirert til lasarett, og dessuten understreket Fylkesmannen i et skriv at det var uforsvarlig å ha skolelokaler så nær flyplassen. Det skulle ta seks år før bygningene kunne tas i bruk igjen som skole.

Så kom Dordi tilbake til Mæle i 1979, - der hun i snart 30 år har innehatt alle typer jobber, funksjoner og selvpålagte verv. En general og kunstner i en og samme person, med en form-

og ordenssans helt utenom det vanlig. Det er så estetisk. Ikke noe tilfeldig som slenger omkring. Du kan ane arven etter Lorentz Olivarius Richter. 2 000 hvite stakitter vitner om sitt. Men det har kostet blod og svette. Hør bare: Familien på Mæle måtte reparere og male bortimot trekvart kilometer vegg i to og tre etasjer. Reparere 2 000 kvm skifertak. Reparere og delvis skifte 65 vinduer, som alle skulle ha gardiner. Pluss tusen andre ting. Og på en måte blir det aldri ferdig. Det tar aldri slutt - det må kontinuerlig vannes og dyrkes gjennom vedlikehold. En skal ha sterk rygg og sterk psyke for å klare det.

I dag kan en vandre gjennom salongene og ane atmosfæren fra en svunnen tid. Her har de vært innom alle sammen. Det ligger noe igjen i veggene, fra de overdådige selskapelighetene til de som under krigen lå og studerte takdekoren mens de strevde med fødselen - da rommet fungerte som bygdas fødestue. Fylkeskonservatoren i Nord-Trøndelag har vært til betydelig hjelp, men det er nok Dordi som har klart å gjenskape det hele på en slik måte - at da vår utmerkede journalist Bjarne Vestmo skulle omtale Mæle gård i en faktaartikkel i Adresseavisen i juni 1997 - benyttet han følgende overskrift: ”*Som hentet fra Amtmannens døtre*”.

Dagen etter at jeg besøkte Mæle på nyåret 2007, kjørte jeg langsomt østover på E14, vel vitende om at blikket ville bli tvunget til venstre og oppover på rettstrekningen ut av Stjørdal sentrum. Det er nemlig ikke mulig å unngå ”å tittle” på Mæle når en kjører forbi. Forsøk, du klarer det ikke - gården har en magisk tiltrekningskraft. Jeg ønsket å få bekreftet det jeg allerede visste: *Mæle gård er Stjørdals utstillingsvindu*. - En slik betegnelse kan lett misforståes, og bli et press for eierne, hvilket selvsagt ikke er meningen, og ingen må få tenke i de baner. Men det skal være et press ovenfor de kanaler og organer som har det overordnede ansvar for vår historie og

kulturarv. Dordi og Egil Klevan har brukt hele sitt voksne liv, alle sine krefter, all sin fritid og enorme økonomiske og menneskelige ressurser på å bygge opp igjen ærverdige Mæle gård. La det ikke bli forgjeves. Ingen må legge hindringer i veien for de planer familien måtte ha med Mæle. Dordi og Egil mottok i 2000

Adresseavisens og Fortidsminneforeningens pris for vern av gammel byggekunst. I tillegg mottok de i 2001 Miljøprisen fra Stjørdal kommune for langvarig og fremragende innsats for restaurering av gårdsanlegget. De har mottatt økonomisk støtte. Men det er veien fremover som nå blir avgjørende, hvor Mæle har store muligheter til videreutvikling. Som tidligere nevnt, ingen enkeltperson eller familie lever av gamle hus og minneverdig historie, men det gjør samfunnet. For oss alle er Mæle gård vår kulturarv, vår inspirasjon, vår felles drivkraft – vårt blod som flyter gjennom årene. Det er samfunnets ansvar å sørge for at det ikke blir en blodpropp. De ulike gårder i det samme området har skapt Stjørdal i medgang og motgang, fra de dype daler til de store høyder - opp og nedturer, økonomisk, kulturelt og menneskelig. Mæle fremstår i dag på nytt som slottet i byen.

Med barnebarn, høsten 2008

F.v: Ava, Ronja, Kevin, Egil Klevan, Dordi Stenvik Klevan, Robin og Tina med Vilje på fanget